

СЕКЦЫЯ Ш. ПРАБЛЕМЫ ГІСТОРЫІ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА

АДКАЗНАСЦЬ ЗА ПАДРОБКУ ДАКУМЕНТАЎ ПА СТАТУТАХ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

I. У. Вішнеўская

дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, вул. Маскоўская, 17, 220007, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь, irina-w55@mail.ru

У артыкуле звяртаецца ўвага на тое, што сучаснае беларускае крымінальнае заканадаўства, якое рэгламентуе адказнасць за фальсіфікацыю дзяржаўных і прыватнаправавых дакументаў, грунтуецца на гістарычных прававых традыцыях закладзеных Статутамі ВКЛ XVI ст. Аналіз статутных норм дае магчымасць класіфікаваць дзеянні па падробке юрыдычных дакументаў на дзяржаўныя злачынствы, злачынствы супраць правасуддзя і маёмасныя злачынствы. Сродкамі барацьбы з падлогам і падробкай дзяржаўных і прыватных дакументаў былі, па-першае, жорсткія санкцыі аж да смяротнага пакарання; па-другое, абавязковая фармалізацыя рознага рода дзяржаўных актаў, прыватных здзелак з нерухомасцю, спадчынных лістоў і інш.

Ключавыя словы: фальсіфікацыя дакументаў; падлог; падчыстка; статуты; крымінальная адказнасць.

RESPONSIBILITY FOR FORGERY OF DOCUMENTS ON THE STATUTES OF THE GRAND DUCHENESS OF LITHUANIA OF THE XVI CENTURY

I. V. Vishnevskaya

Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences of the Academy of Management under the President of the Republic of Belarus, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Academy of Management under the President of the Republic of Belarus, 17, Moscovskaya Str., 220007, Minsk, Republic of Belarus, irina-w55@mail.ru

The article draws attention to the fact that modern Belarusian criminal legislation regulating responsibility for falsifying state and private law documents is based on historical legal traditions laid down in the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania XVI century. The analysis of statutory norms makes it possible to classify actions on forgery of legal documents into state crimes, crimes against justice and property crimes. The means of combating forgery and forgery of public and private documents were, firstly, harsh sanctions up to the death penalty, and secondly, the mandatory formalization of various types of state acts, private real estate transactions, wills, etc.

Key words: falsification of documents; forgery; cleanup; statutes; criminal liability.

Юрыдычная адказнасць за злачынства, якое заключаецца ў падробцы сапраўдных дакументаў, або вырабе фальшывых, прадугледжваецца шэрагам артыкулаў Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь (арт. 380, 381, 427 і інш.). Сучасны крымінальны закон усталёўвае адказнасць за службовы падлог, унясенне службовай асобай у карыслівых мэтах заведама ілжывых звестак у афіцыйныя дакументы, падробку, падчыстку, складанне і выдачу заведама непраўдзівых дакументаў. Разнавіднасцю службовага падлога з'яўляецца падлог выбарчых дакументаў. Прадугледжваецца адказнасць за падробку прыватнай асобай пасведчання або іншых дакументаў, а таксама выраб штаптаў, пячатак, бланкаў і іх збыт. Злачынствам з'яўляецца падробка і выкарыстанне грашовых знакаў і дзяржаўных каштоўных папер.

Сучаснае беларускае заканадаўства грунтуецца на гістарычных традыцыях, якія закладзены перш за ўсё ў Статутах XVI ст., дзе дастаткова падрабязна адлюстраваны

від падога і падробкі дакументаў і вызначана адказнасць за гэтыя злачынства. Аналіз статутных норм дае магчымасць класіфікаваць дзеянні па фальсіфікацыі дакументаў, па такіх напрамках, як дзяржаўныя злачынствы, злачынствы супраць сістэмы правасуддзя і маёмасныя злачынствы.

Згодна з нормамі Статута 1588 г. да дзяржаўных злачынстваў заканадаўца адносіць наступныя супрацьпраўныя дзеянні: састаўленне падложных граматаў ад імя гаспадара і падробка яго пячаткі і подпісу, незаконнае карыстанне пячаткамі дзяржаўных устаноў (р. 1, арт. 16); фальшываманаецтва (р. 1, арт. 17). Адказнасць за падробку і фальсіфікацыю дакументаў, пячаткаў і подпісаў службовых асоб прадугледжвалася і Статутамі 1529, 1566 гг. У Статуце 1588г. указвалася, што за падробку лістоў і пячаткаў, а таксама подпісаў гаспадара і службовых асоб – канцлера, падканцлера, пісараў, як канцылярскіх, так і служыўшых у розных судовых установах дзяржавы; складанне фальшывых тэкстаў; подпісы і пячаткі, якія выдаваліся за афіцыйныя, прадугледжвалася смяротнае кваліфікаванае пакаранне “на горле огнем каран быти маеть” (р. 1, арт. 16) [3, с. 91].

Цяжкім дзяржаўным злачынствам лічылася фальшываманаецтва. Адказнасць за яго прадугледжвалася арт. 17 першага раздзела Статута 1588 года. Адзначым, што гэтыя нормы раней былі замацаваны ў Статуце 1566 года. Пры ўсталяванні вышэйшай меры пакарання за гэтыя злачынства заканадаўца дэталева фіксаваў аб’ектыўны бок злачыннага дзеяння: “хто монету нашу фольшовал, перепродавал и обрезал, так те ж мынцари наши которые золото, серебро и иншую материю належачую и прислухающую ку мынцы фольшовали бы, зливали и мешали...” (р. 1, арт. 17) [3, с. 91].

Неабходна заўважыць, што ў некаторых выпадках фальшывыя дакументы выдаваліся самой вялікакняскай канцылярыяй. Справа ў тым, што правапарушальнік каб атрымаць неабходныя дакументы, або ўтойваў нявыгадныя яму факты, што мелі юрыдычнае значэнне, або прадстаўляў становішча рэчаў не супадаючае з іх фактычным станам. Такія камбінацыі дазвалялі атрымаць неабходны дакумент ў пажаданай рэдакцыі. Акрамя названых выпадкаў мела месца і выдача канцылярыяй арыгінальнага “ліста”, падрыхтаванага на падставе прадстаўленага кліентам фальшывага чарнавога тэксту [1, с. 179].

Да злачынстваў супраць сістэмы правасуддзя Статут 1588 г. адносіў дачу ілжывых паказанняў у судзе (р. 4, арт. 76). У выпадку прызнання паказанняў сведкі непраўдзівымі або фальшывымі, ён павінен быў быць пакараны, таксама як быў бы пакараны чалавек, супраць якога ён ілжыва сведчыў і тым мог нанесці яму шкоду. Разам з тым, абвінавачаны ў ілжэсведчанні меў права на апеляцыю ў Галоўны Суд [4, с. 97]. Цяжкімі злачынствамі лічыліся непрыстойныя паводзіны ў судзе судовых ураднікаў.

Напрыклад, Статут 1588 г. рэгламентаваў правы статус вознага (упершыню быў вызначаны Статутам 1566 года). На гэту пасаду ваяводы або старасты прызначалі людзей “добрых, веры годных, добрадзейных і аселях у тым жа павеце” [4, с. 65]. Калі ў судовым паседжанні возны ілжыва сведчыў і тым шкоду аднаму боку нанес ён караўся смерцю (р. 4, арт. 9).

Негатыўныя наступствы прадугледжваліся за прад’яўленне суду удзельнікамі працэсу непраўдзівых запісаў, якія цягнулі за сабой прыняцце няправільнага рашэння. У выпадку доказу фальсіфікацыі, судовае рашэнне адмянялася, а той хто “справу перакруціў, за тую віну павінен сядзець у замку 12 тыдняў, а боку свайму супрацьлегламу дванаццаць рублей заплаціць” (р. 4., арт. 41). Калі ж падробка магла прывесці да абвінавачвання супрацьлеглага боку ў злачынстве, за якое прадугледжвалася пакаранне смерцю, тады і фальсіфікатара суд павінен быў асудзіць і караць смерцю [4, с. 81].

Вышэйшая мера пакарання прадугледжвалася і ў адносінах да такіх званых фальшывых адвакатаў, якія жадаючы нанесці шкоду аднаму з бокуў працэсу, прадстаўлялі суду падробленыя дакументы на права адвакацкай практыкі (р. 4, арт. 59).

Каб пазбегнуць магчымых падробкаў судовых пазваў, закон дакладна рэгламентаваў іх форму. За падчыстку пазвы адказчык павінны быў заплаціць штраф у памеры 6 рублёў, як ісцу, таксама і суду. (р. 4, арт. 19).

Статуты ВКЛ захоўваюць нормы, якія рэгламентавалі адказнасць за фальсіфікацыю прыватных прававых актаў: запісаў па пазыхах, залогавых лістоў, тэстаментаў і інш. У выпадку доказу ў судовым парадку факта фальсіфікацыі на карысць злоўжывальніка і шкоду іншаму боку, злачынца караўся смерцю [3, с. 91].

Папярэджанню злачынных дзеянняў супраць маемасці і права на яе, безумоўна садзейнічала фармалізацыя спосабаў забеспячэння выканання абвязацельстваў. Закон рэгламентаваў абавязковую пісьмовую форму любой здзелкі і яе натарыяльнае сведчанне, або абавязваў рэгістраваць такія здзелкі ў судовых кнігах. У спецыяльныя актавыя кнігі запісваліся здзелкі аб куплі-продажу нерухомасці, даравальныя запісы, зalog маемасці і інш. Патрабаванні закона да здзелак з нерухомасцю былі вельмі жорсткімі. Фізічная асоба, якая жадала заключыць падобную здзелку (пры наяўнасці яе дзеяздольнасці), павінна была асабіста падпісаць гэты прававы акт і замацаваць яго сваёй пячаткай. Потым гэты дакумент падмацоўваўся подпісамі і пячаткамі 3–4 годных шляхцічаў, пасля чаго патрабавалася асабістая сустрэча з Гаспадаром або “земскім урадам”, якія канчаткова падцвярджалі факт здзелкі [2, с. 102].

Разумеючы магчымасць падману або злоўжыванне даверам у спадчынных праваадносінах, заканадаўца асабліва дакладна распрацаваў працэдуру складання тэстаментаў (спадчынных запісаў). Галоўная мэта заключалася ў тым, каб засведчыць сапраўднасць волі завяшчальніка і тоеснасць ей (волі) зместа дакумента. Не выкананне прадпісанняў норм Статута мела наступствам прызнанне завяшчання несапраўдным. Больш таго, яно павінна было быць складзена ў судовай установе (пры пэўных абставінах дапушчальнай была і хатняя форма тэстамента, але пры гэтым заканадаўца агаворваў шэраг умоў яе сапраўднасці) ў прысутнасці завяшчальніка, сведак, якія выступалі гарантам сапраўднай волі і свядомасці (здоровы розум і цвердая памяць) завяшчальніка (р. 6, арт. 2). Раздзел Статута 1588 г. “Аб тэстаментах” захоўвае норму, якая пералічвае прычыны, па якіх тэстамент не можа быць прызнаны сапраўдным. Да іх адносяцца папраўкі і падчыткі даты або тэкста дакумента, фальсіфікаванага “на шкоду якому боку, такі артыкул у тым тэстаменце не можа прымацца за такі, які мае законную сілу” [4, с. 135]. У той жа час закон агаворвае, што ў тым выпадку, калі “ў адным або некалькіх артыкулах, не па закону складзеных, былі парушэнні але пры гэтым “усе іншыя паводле права зроблены”, то “ўсяго тэстамента скасоўваць нельга” (р. 8, арт. 6).

Нягледзячы на тое, што большасць фактаў фальсіфікацыі прадугледжвалі жорсткія санкцыі, судовая практыка была значна мякчэйшай і звычайна залежыла ад сацыяльнага статуса злачынцы. Так, напрыклад, польскі даследчык Ю. Бардах прыводзіць выпадкі, калі нават пацверджаныя ў судовым парадку “сфальшаваныя лісты” насуперак нормам Статута не мелі сур’езных негатыўных наступстваў для фальшавальнікаў гаспадарскіх дакументаў [1, с. 180-181].

Такім чынам, сродкамі барацьбы з падлогами і падробкамі дзяржаўных і прыватных дакументаў былі, па-першае, жорсткія санкцыі аж да смяротнага пакарання; і, па-другое, абавязковая фармалізацыя рознага роду дзяржаўных актаў, прыватных здзелак з нерухомасцю, спадчыных лістоў і інш.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бардах, Ю. Аб практыцы літоўскай канцылярыі часоў Жыгімонта I Старога // Штуды з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Мінск: Бібліятэка часопіса БГА, 2002. С. 161-199.
2. Доўнар, Т. І. Развіццё асноўных інстытутаў грамадзянскага і крымінальнага права Беларусі ў XV-XVI стагоддзях. Мінск: Пропілей, 2000. 224с.

3. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. / Беларус. Сав. Энцыкл. Мінск: БелСЭ, 1989. 573с.

4. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 / Пер. на бел. мову А. С. Шагун. Мінск: Беларусь, 2002. 207с.

СТАТУТ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА 1529 Г. У ГІСТОРЫІ ЮРЫСПРУДЭНЦЫІ: МІНУЛАЕ І СУЧАСНАСЦЬ

Г. В. Дзёрбіна

старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, дактарант Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат юрыдычных навук, дацэнт, Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН, вул. Сурганава, 1, 220007, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь, galinadzerbina@tut.by

Разглядаюцца дактрына, крыніцы і метадалогія кадыфікацыі пры распрацоўцы Статута Вялікага Княства Літоўскага 1529 г.; фарміраванне канцэпцыі кадыфікацыі права ВКЛ XVI ст.

Ключавыя словы: Рэнесанс; кадыфікацыя права; дактрына.

THE STATUTE OF THE GRAND DUCHE OF LITHUANIA 1529 AND THE DEVELOPMENT OF JURISPRUDENCE: HISTORY AND MODERNITY

G. V. Derbina

Senior Researcher at the Center for the Study of Belarusian Culture, Language and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus, doctoral student of the Belarusian State University, candidate of legal sciences, associate professor, Center for the Study of Belarusian Culture, Language and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus, 1, Surganova Str., Minsk, Republic of Belarus, galinadzerbina@tut.by

Annotation. The doctrine, sources and methodology of the codification of law in the development of the Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1529 as a classic example of Renaissance legislation are considered; formation of the concept of codification of the law of the Grand Duchy of Lithuania of the 16th century.

Key words: Renaissance; codification of law; doctrine

Кадыфікацыя права Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) ў трох Статутах 1529, 1566, 1588 гадоў увайшла ў гісторыю юрыспрудэнцыі як класічны ўзор эпохі Рэнесансу. В. Мацяёўскі [10, с. 205-207], адзін з першых кампаратывістаў XIX ст., метадалогія параўнання якога прызнаецца актуальнай для сучасных даследаванняў. Вызначыў Статут ВКЛ як сінтэз дасканалых дасягненняў навукі і практыкі XV- XVI стст., пад уплывам якога развівалася дактрына і заканадаўства іншых дзяржаў.

Першы вопыт кадыфікацыі і распрацоўкі рэнесансавага заканадаўства, Статут ВКЛ 1529 года, вызначылі накірунак развіцця кадыфікацыйнага руху ВКЛ XVI ст., у сувязі з чым важнымі з'яўляюцца высновы аб крыніцах і метадалогіі, на падставе якіх была распрацавана канцэпцыя і заканадаўства.

Сярод крыніц Статута 1529 г. : зважаю, судовай і адміністрацыйнай практыкі, заканадаўства, дактрыны, апошняй у гэты перыяд належыла важнейшая значэнне.

Дактрына і юрыдычная практыка гэтага часу вызначаліся школай каментатараў (постгласатараў), якая захавала свой уплыў і ў XVI ст., перадаўшы назіранні дактрынальны і метадалогічны вопыт новай гуманістычнай школе права.